

Sociala skillnader i utbildningssystemet

Inspelad föreläsning version 21 nov. 2015

Donald Broady
Utbildnings- och kultursociologi (SEC)
Uppsala universitet
donald.broady@soc.uu.se
www.skeptron.uu.se/broady/sec/

Jfr. en föregående föreläsning, "Sociala skillnader i samhället", som behandlar nyckelbegrepp och metoder som jag förutsätter bekanta.

Se även en tillhörande handout där somliga detaljrika grafer och sammanställningar finns återgivna i större och mer läsbar format.

Pierre Bourdieu 1930-2002

Nyckelbegrepp:

- Habitus
- Kapital
- Fält
- Strategier
- Det sociala rummet

För definitioner av nyckelbegreppen, se s. 2 i handout, under rubriken "Verktygslådan".

Verktygslådan

Kapital är enbetydligt sagt symboliska och materiella tillgångar Bourdieu skiljer mellan olika typer av kapital. **Kulturellt kapital** (hållbarhet språkbruk och förtrogenhet med den s.k. finlatheten, förmågor som i Frankrike förvärfvas främst i cénkolle), **socialt kapital** (vänlighet, vänlighet/förbindelser, kontakter med gamla skolkamrater, kända) och **ekonomiskt kapital** (materiella tillgångar samt kända och ekonomiska spelregler). Jämte många mer specifika kapitaler såsom "utbildningskapital" (examina), "vetenskapligt kapital" (anses vara den lilla världen) eller "literärt kapital". En tillgång vilken som helst fungerar som symboliskt kapital i de sammanhang där den utövar sin styrka. En sig en civilisationsprocessen utgör ett utbildningskapital som är verksam som symboliskt kapital inom näringslivet fält men inte inom litteraturen.

Med habitus menas system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen. En människas habitus grundlaggs genom de vanor hon införlivar i familjen och skolan och fungerar sedan som ett självrat och ofta omedvetet handlingsmönster. Habitus kan betecknas som förkopplingskapital.

Strategier är individens, grupper eller institutioners försök att vinna värdet på ett kapitalmarknad och att förvara eller förbättra sin position. Sådana försök är ofta mer eller mindre omedvetna. Bourdieu använder således termen "strategi" — likom "intresse", "instans", "visst" — på annat sätt än i vardagspraktiken eller i ekonomisk verksamhet där man brukar avse medvetna förändringar och övertagd kalkyl.

Det sociala rummet är systemet av relationer mellan de positioner som intogs av olika sociala grupper (klasser, klassifikationer, yrkesgrupper). Bourdieus undersökningar av det sociala rummet motvaras således det som inom andra forskningsrättigheter kallas klassanalys eller studier av sociala strukturer. Den *dominerande* klassen är det som överklassen, vilken enligt Bourdieu består av två stora fraktioner, å ena sidan en "dominerande" ekonomisk fraktion där företagsledare spelar en framträdande roll och å andra sidan en "dominerande" kulturell fraktion vars ledare universitetslärares, konstnärer, författare. Två viktiga ord: "härsk" alltså världsmakt i materialistiska termer, utan att Bourdieus *la classe*-dominans på god svenska översättas med "den härskande klassen".

(domination är den gängse franska översättningen av den västteologiska traditionens *Herrschaft*)
Fält kan, om vi söker en definition som är så generell som möjlig, definieras som ett system av relationer mellan positioner. Med sociala fält förvisso betecknar "kampfält" eller "konkurrensfält" avser Bourdieu ett föränderligt område i samhället där människor och institutioner strider om något de har gemensamt, t.ex. inom litteraturens fält om rätten att döma om litterär kvalitet. Varje autonomt fält har sin egen specifika art av kapital, och fältbegreppet är bla. ett verktyg för studier av förändringar av kapital. En typisk studie av det litterära fältet bygger på information om författares, kritikers eller förläggares insatser av både specifikt litterärt kapital (som ger dem ansende bland författare eller kritiker) och andra typer av kapital såsom kulturellt, socialt, ekonomiskt eller politiskt. Men ett fält kan även konstrueras på grundval av information om lit själva förlagens och teckningsfirmans egenskaper. Det är då inte fråga om ett socialt fält utan ett fält av institutioner. Begreppet *markens fält* används Bourdieus för att fånga in hela systemet av relationer mellan samliga kapitaler av betydelse, från konstnärligt kapital över juridiskt och politiskt till ekonomiskt. Bildningen till denna antropologi handlar inte så mycket om läsarna eller publiken (som tillhör *konsumentfältet*) utan framför allt om *produktionsfältet*, bestående av författare, konstnärer, kritiker, förläggare, gallerister etc. De kallas *produktionsfält* eftersom det är här som verk, värden och *medieförhållanden* — men även "producenter", dvs. författarna eller konstnärerna — frambringas. Ett särskilt slag av produktionsfält är *kulturellt fält* (en mer precis benämning är *fältet för kulturell produktion*), dvs. konst, litteratur, vetenskap och religion, vilka i sin tur kan inrymmas subfält såsom teaterns fält, sociologins fält etc.

För ett exempel skall kunna analyseras som ett fält i Bourdieus mening krävs att det består av väl utvecklad autonomi, dvs. självständighet i förhållande till andra fält och till omvärlden i övrigt.

Ur Donald Broady, "Inledning, en verktygslåda för studier av fält", *Kulturens fält*, Daidalos, Göteborg 1998, s. 11-36. Citatet från s. 13-15.

Förklaringsmodell à la Bourdieu

En enkel förklaringsmodell som man finner i alla studier inom Bourdieu-traditionen

Några exempel från svenska utbildnings- sociologiska studier

Graferna i det följande kan vara svårlästa. Därför är somliga av de mer detaljerade återgivna i större format i en separat handout.

Utbildningssociologi à la Bourdieu: krav på metoderna

Utforska fördelningar av egenskaper eller tillgångar (inte sammanfattningsmått)

Håll isär sociala grupper!

Håll isär olika slags utbildningar!

UPPSALA UNIVERSITET

Sociala grupper

Upp till 111 sociala grupper: läkarbarn, civilingenjörsbarn etc.

Men vi använder oftast en kategorisering i 32 grupper.

105

UPPSALA UNIVERSITET

32 sociala grupper

Social grupp (yrkesgrupp)	
1. civilingenjörer o arkitekter	17. sjuk- och hälsovårdande yrken
2. läkare, veterinärer, präster	18. kontorsanställda, offentlig sektor
3. universitetslärare	19. kontorsanställda privat sektor
4. ämneslärare	20. handelsanställda
5. jurister	21. bönder
6. högre tjänstemän i offentlig sektor	22. småföretagare
7. högre tjänstemän i privat sektor	23. handelsmän
8. officerare	24. poliser
9. företagsledare	25. förmän
10. konstproducenter	26. kvalificerade arbetare inom produktion
11. journalister	27. kvalificerade arbetare inom service
12. tekniker offentlig sektor	28. lantarbetare
13. tekniker privat sektor	29. okvalificerade arbetare inom produktion
14. tjänstemän på mellannivå i offentlig sektor	30. okvalificerade arbetare inom service
15. tjänstemän på mellannivå i privat sektor	31. övriga
16. klasslärare	32. ej uppgift

106

UPPSALA UNIVERSITET

Ett vanligt sätt att skapa sociala kartor över utbildningsfält

	Döttrar till civ.ing	Söner till civ.ing	Döttrar till kulturproducenter	Söner till kulturproducenter	Osv.
NV-programmet Norra Real	9	20	3	2	
NV-programmet Södra Latin	3	1	16	10	
Osv.					

Metoden är korrespondensanalys (CA), även kallad enkel korrespondensanalys (till skillnad från multipel). Utbildningsinriktningar utgör "individer" i analyserna (dvs rader i utgångstabellen). Andel studenter av visst kön med visst socialt ursprung utgör modaliteterna (variabelvärdena, kolumnerna i tabellen). Utbildningar med liknande rekryteringsprofil hamnar nära varandra på kartan, de med olikartad rekryteringsprofil långt från varandra.

107

UPPSALA UNIVERSITET

Rummet av gymnasieutbildningar 1997–2000 (32 sociala grupper uppdelade efter kön)

Med denna graf liksom med de följande resultaten av registerbearbetningar har Mikael Borjesson gjort grovjobbet.

108

UPPSALA UNIVERSITET

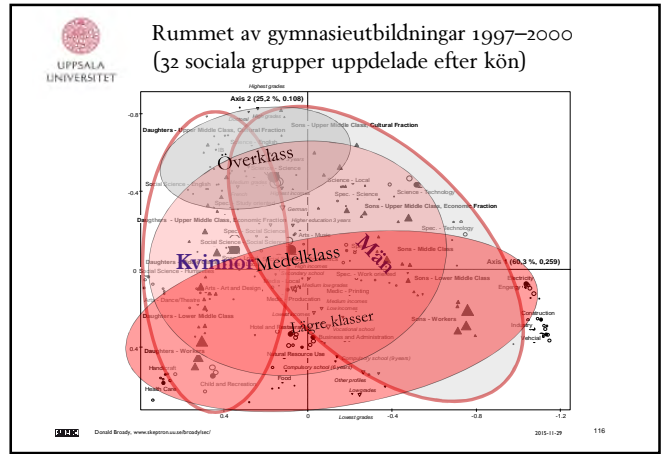
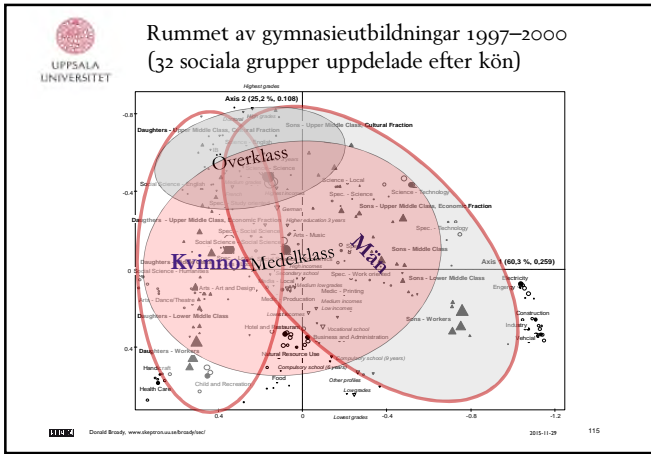
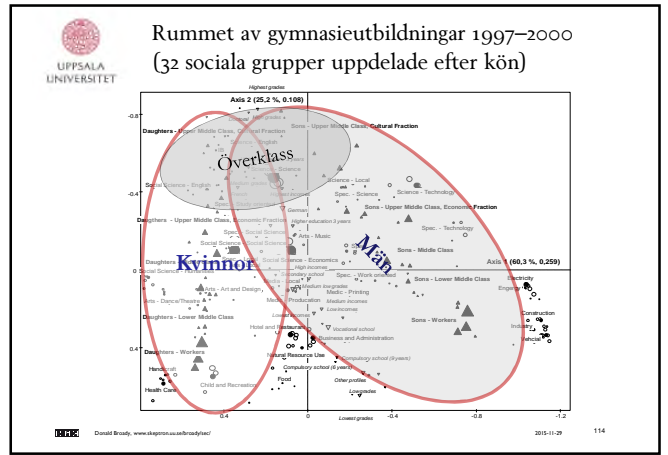
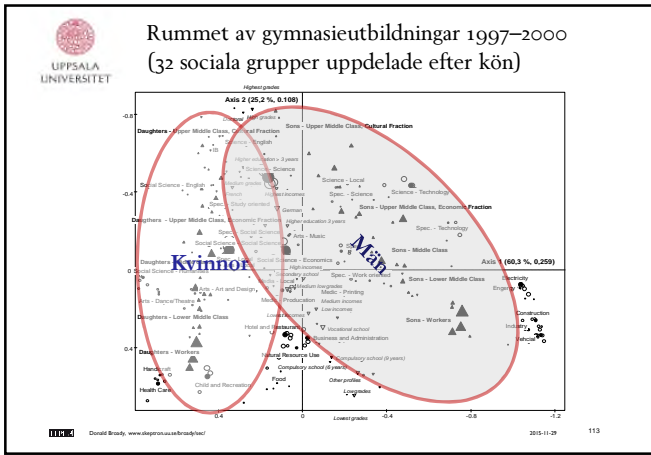
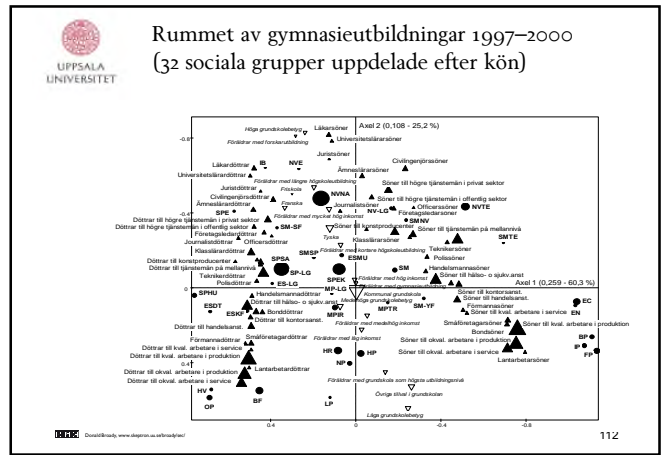
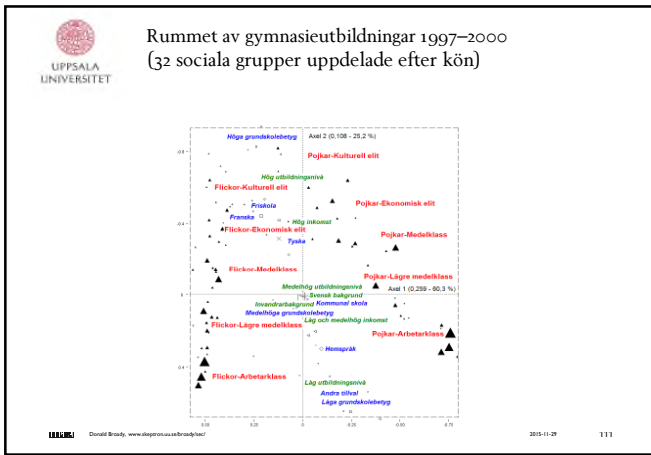
Rummet av gymnasieutbildningar 1997–2000 (32 sociala grupper uppdelade efter kön)

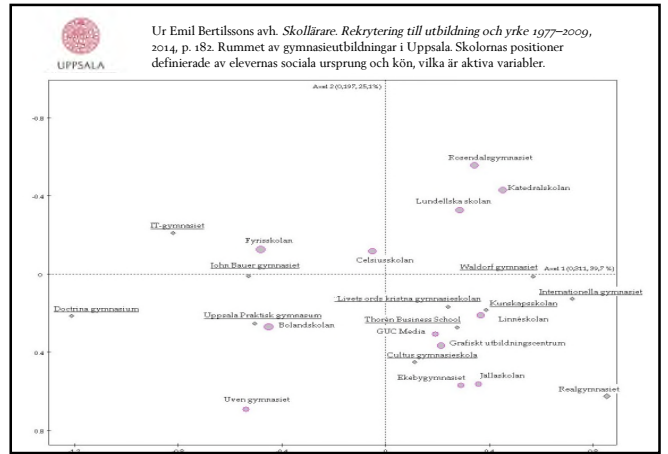
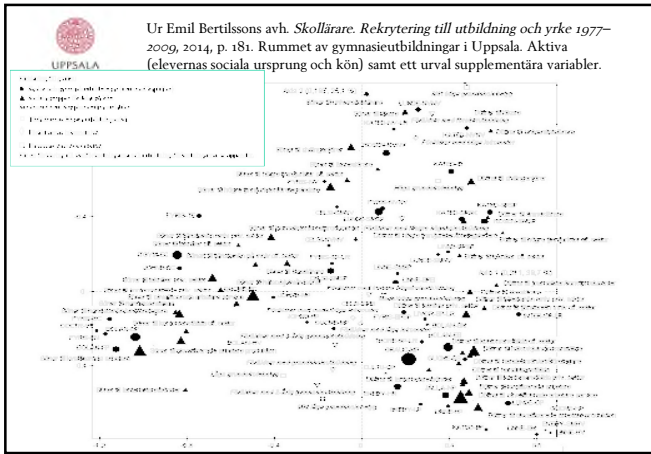
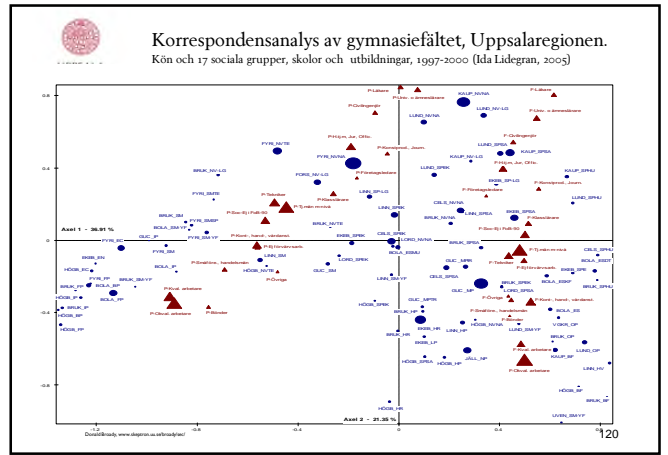
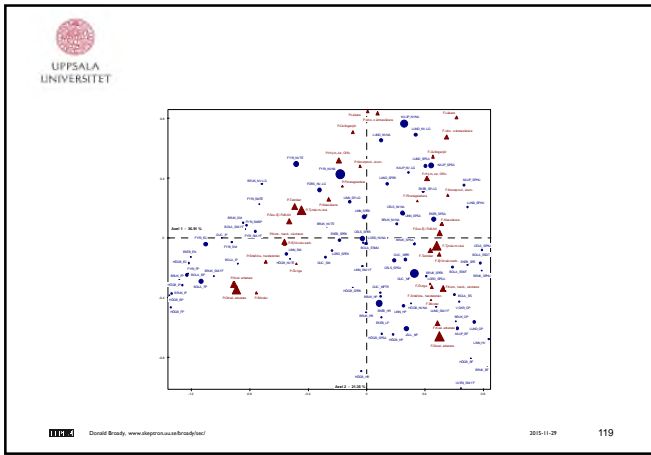
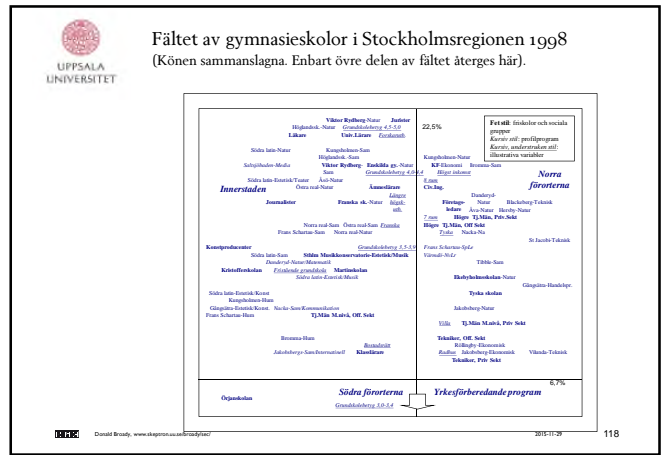
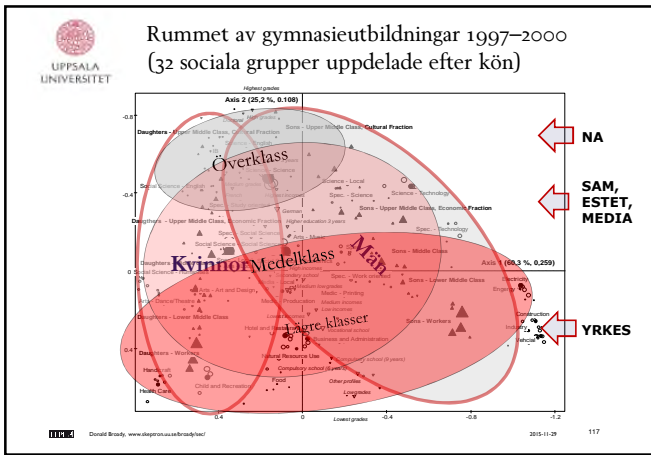
109

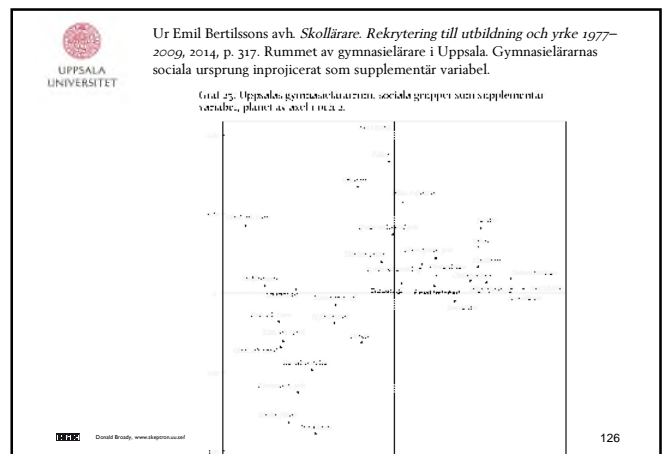
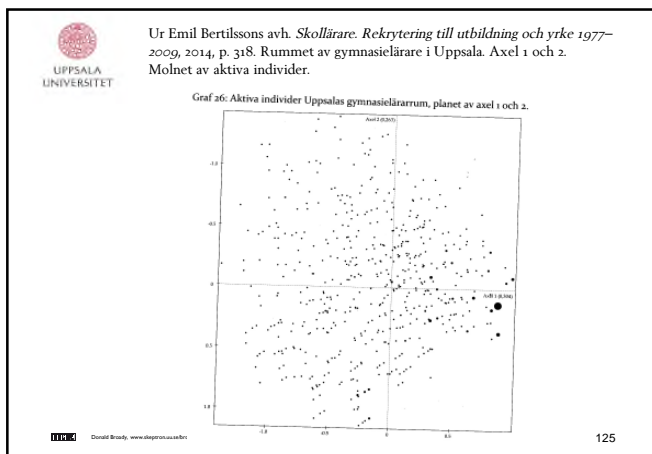
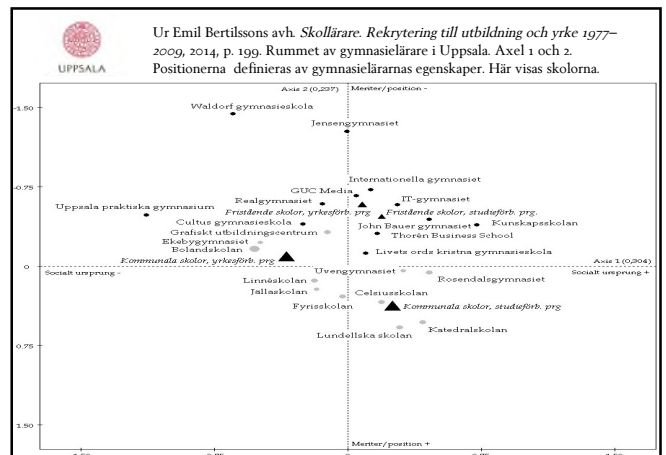
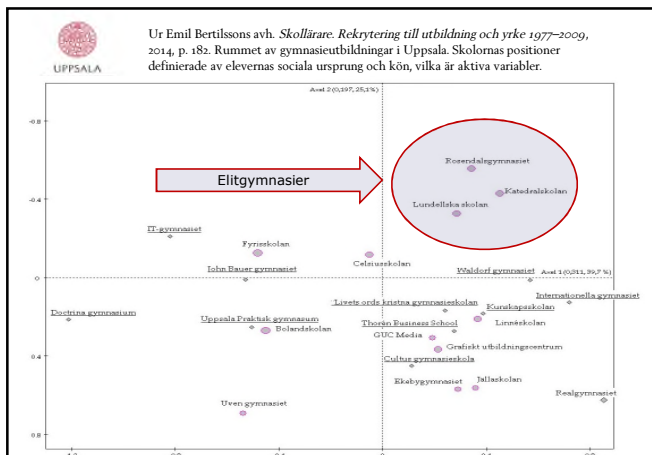
UPPSALA UNIVERSITET

Rummet av gymnasieutbildningar 1997–2000 (32 sociala grupper uppdelade efter kön)

110

UPPSALA UNIVERSITET

Exempel på hur man kan undersöka gymnasieval

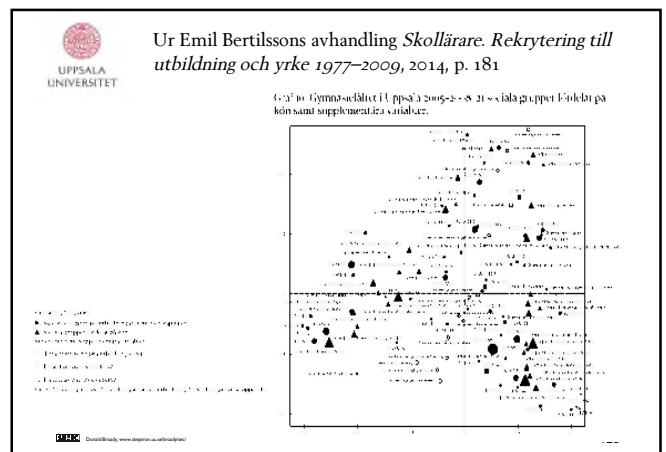
En Uppsalafamilj ska välja gymnasieskola

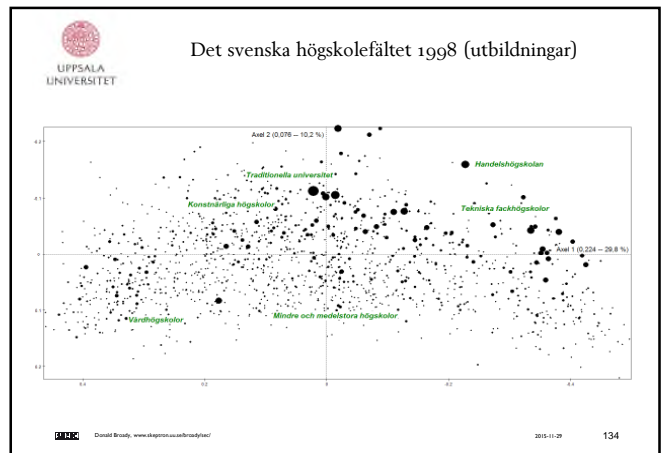
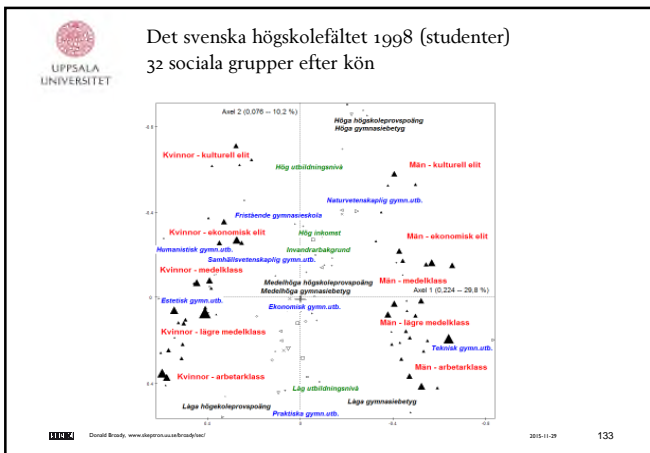
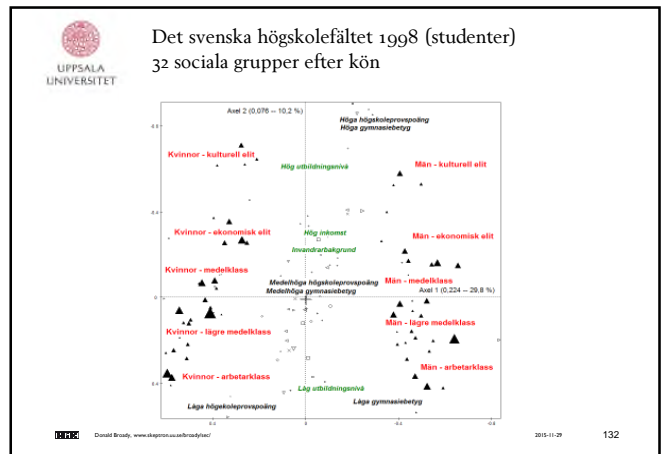
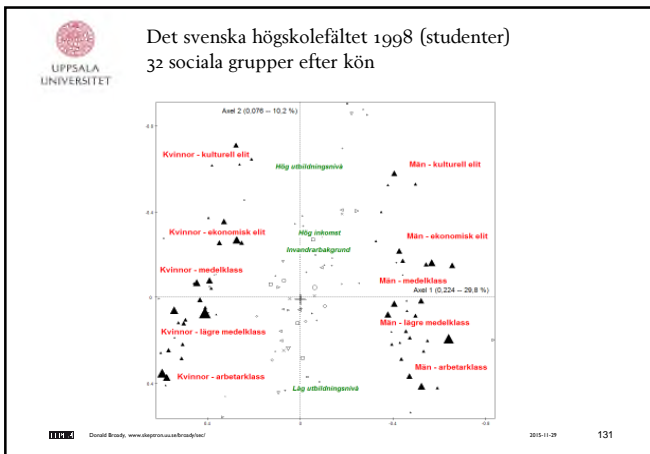
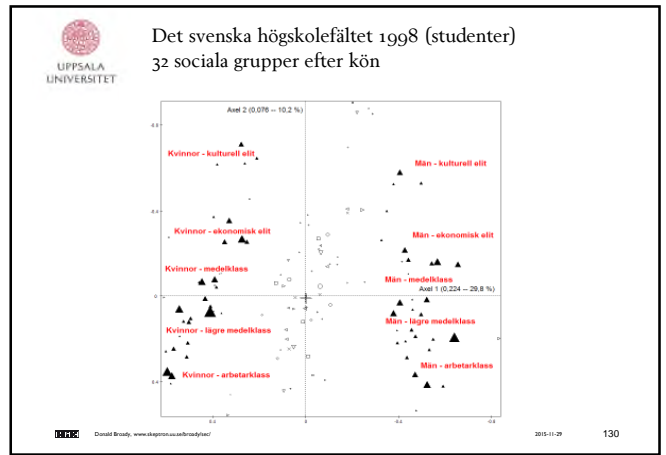
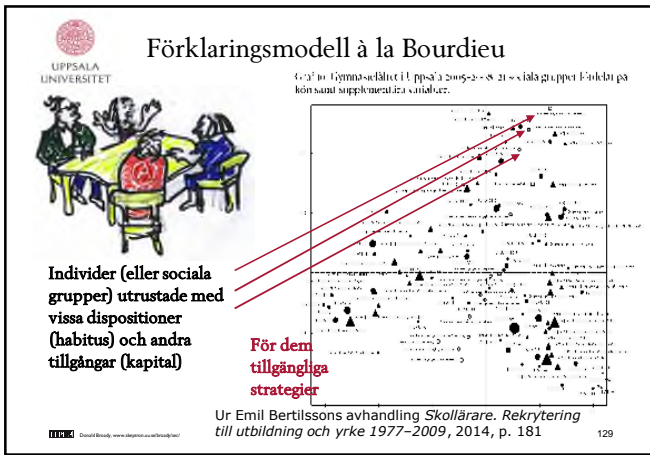
Vid köksbordet hörs argumenten för Katedralskolan:

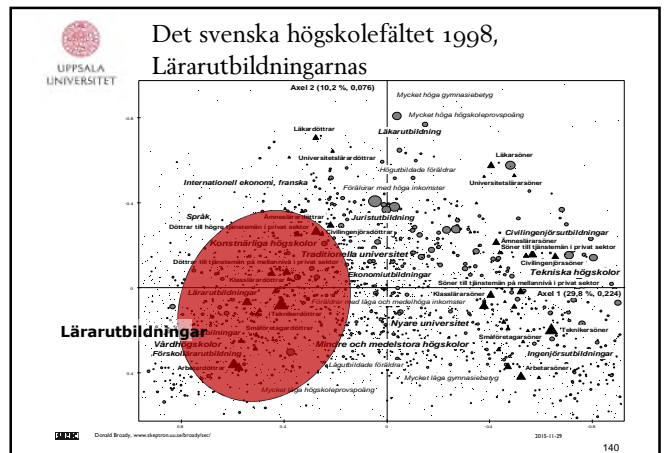
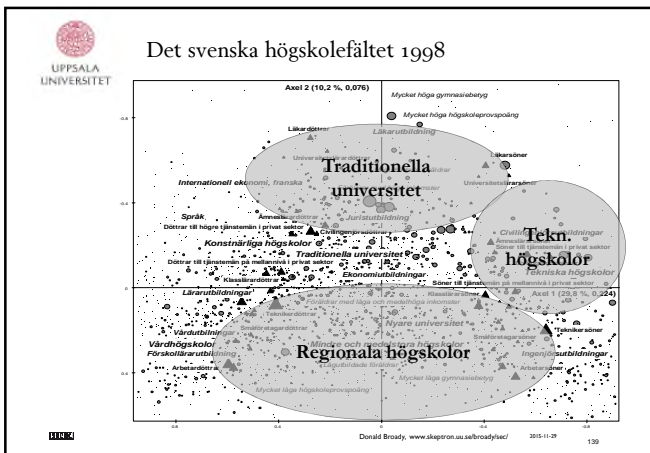
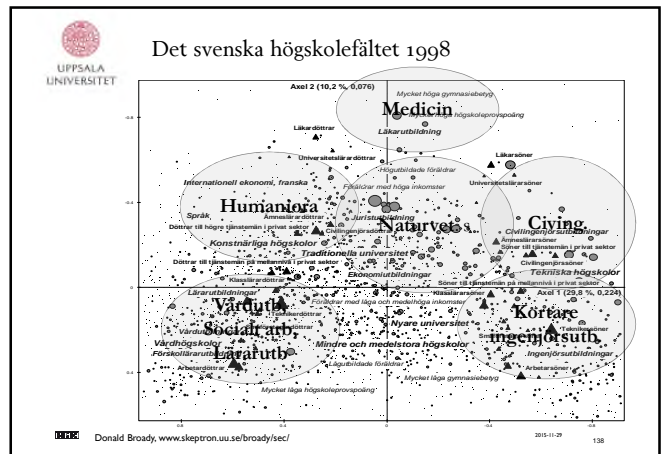
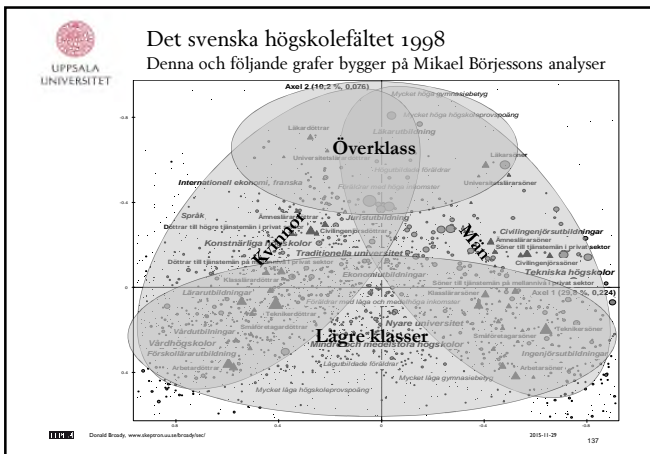
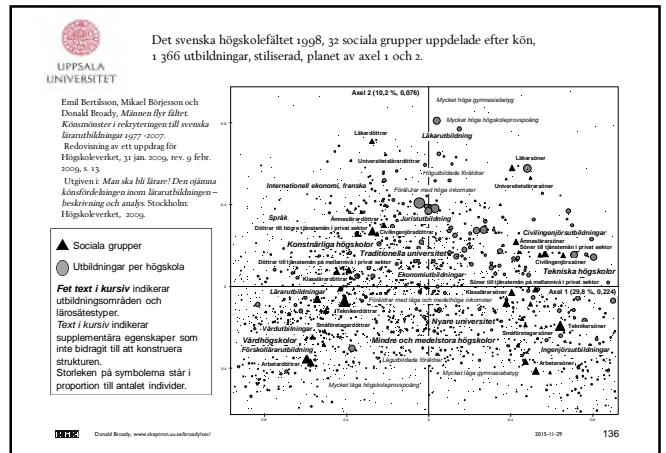
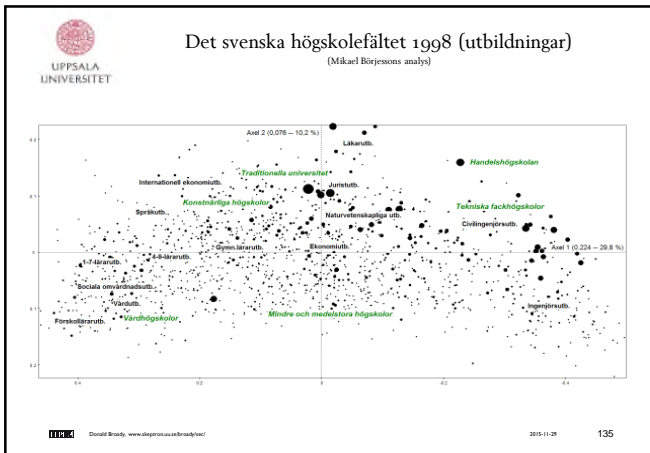
- Trevliga kamrater, många i vänkretsen väljer så
- Skolan gott rykte
- Lärarna lär vara bra
- Pappa gick där, och farfar
- Krävande, visserligen svårt få höga betyg men bra för den personliga utvecklingen, för fortsatta studier och för framtiden

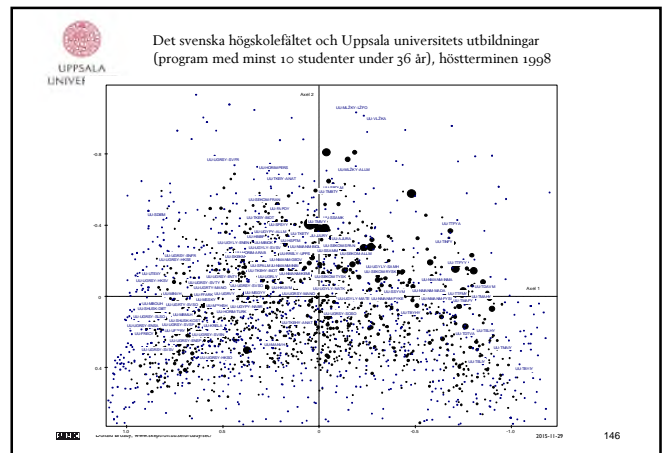
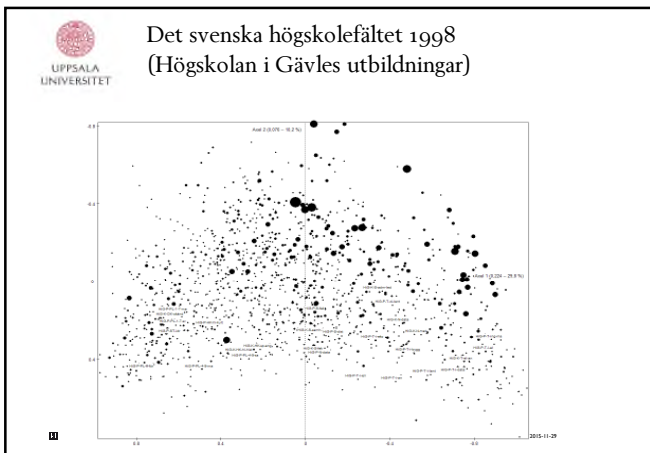
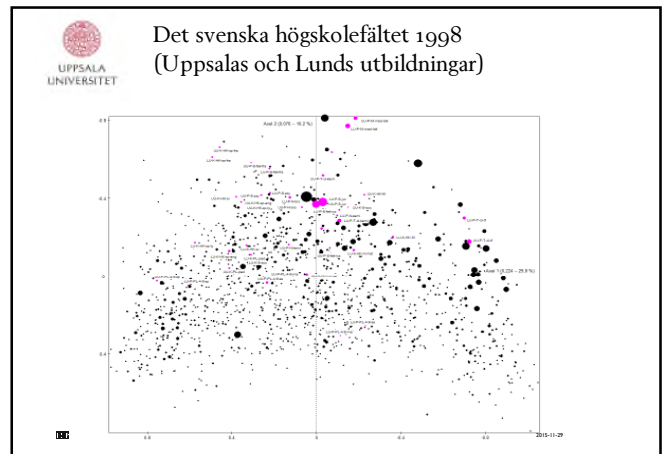
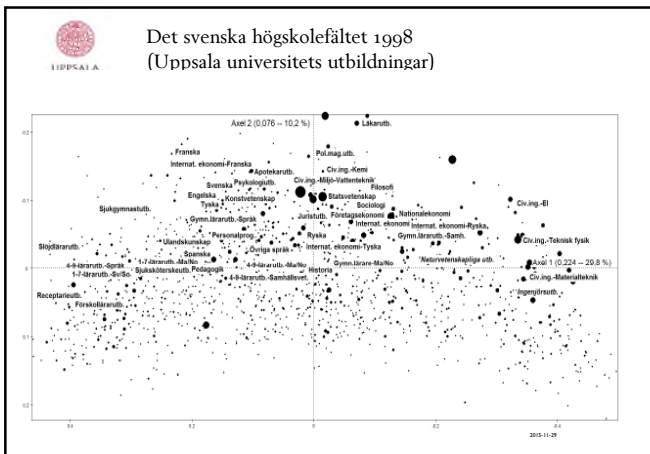
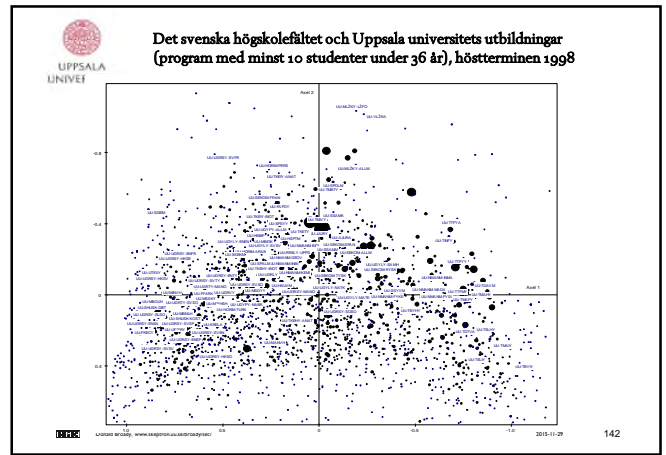
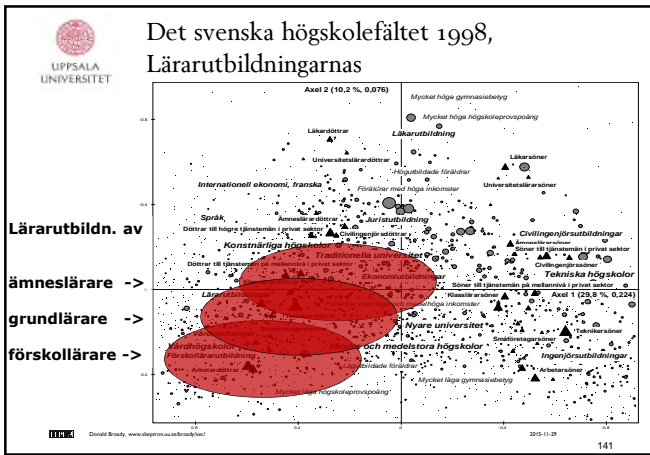
Inom somliga forskningstraditioner utgår förklaringar från individernas rationella överväganden i stil med ovanstående. Bourdieu-traditionen är annorlunda:

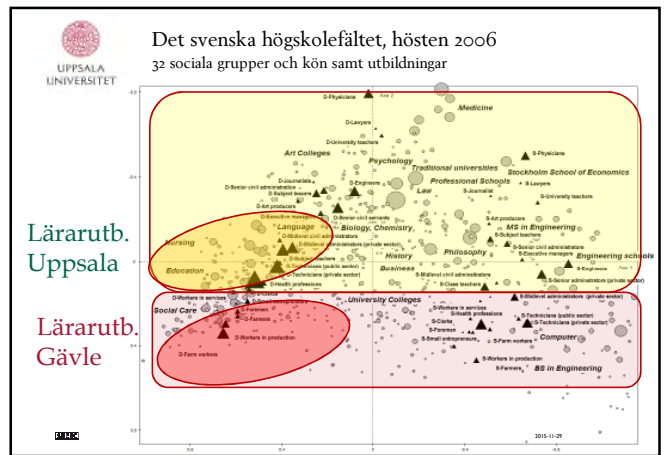
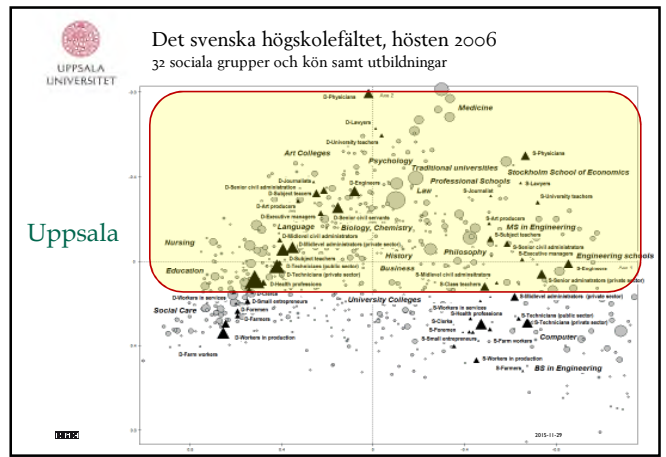
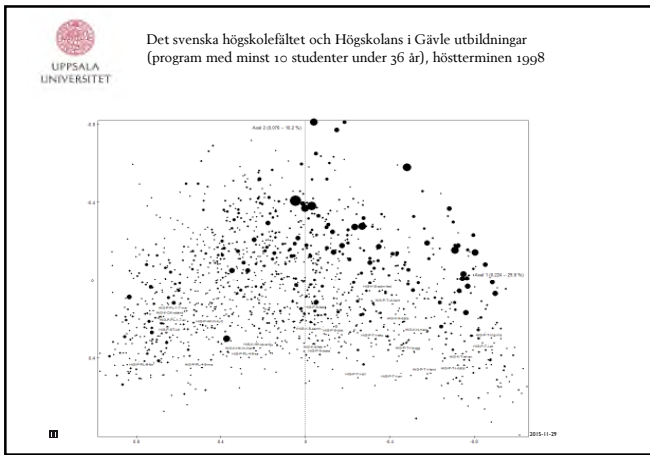
127

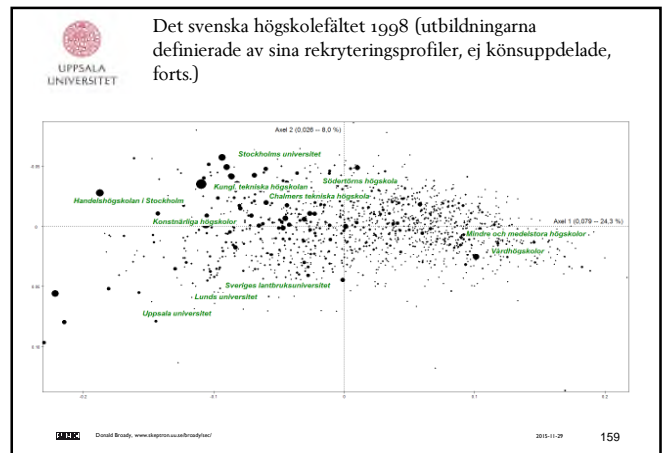
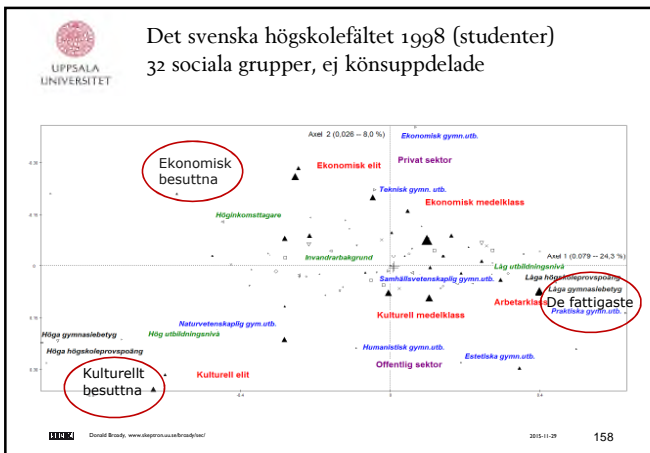
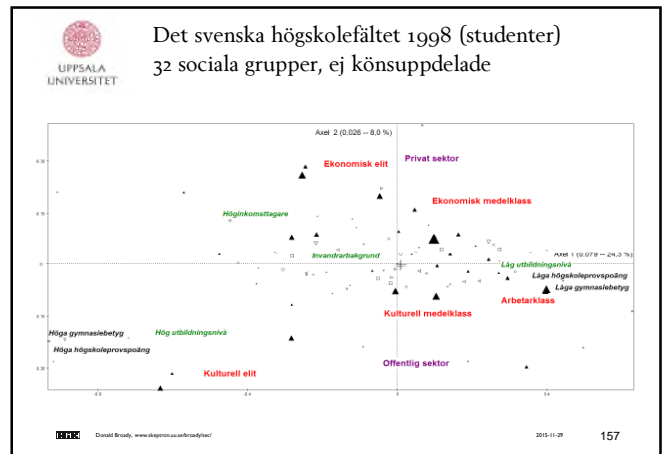
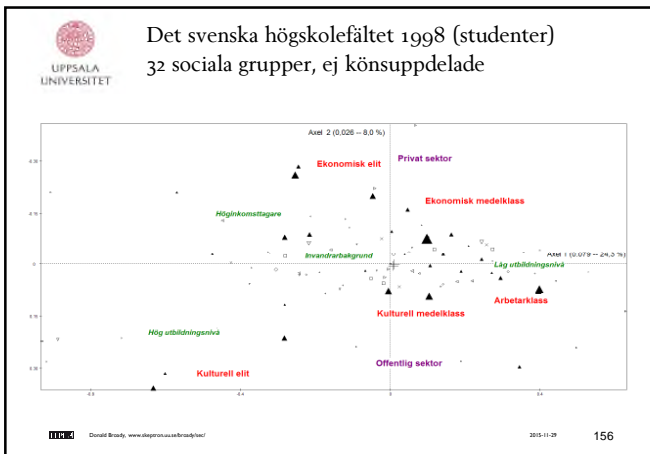
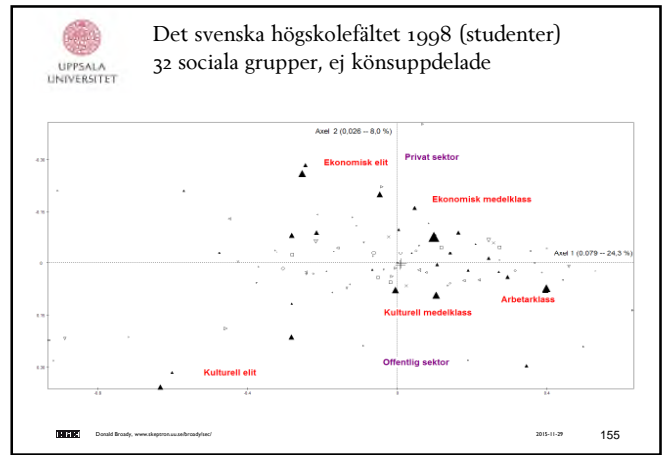
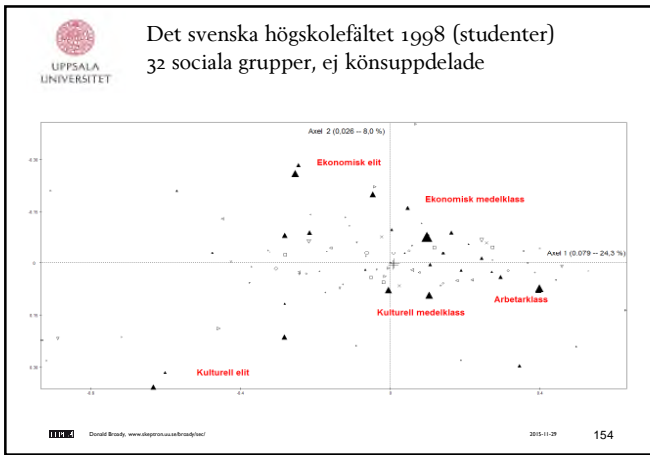

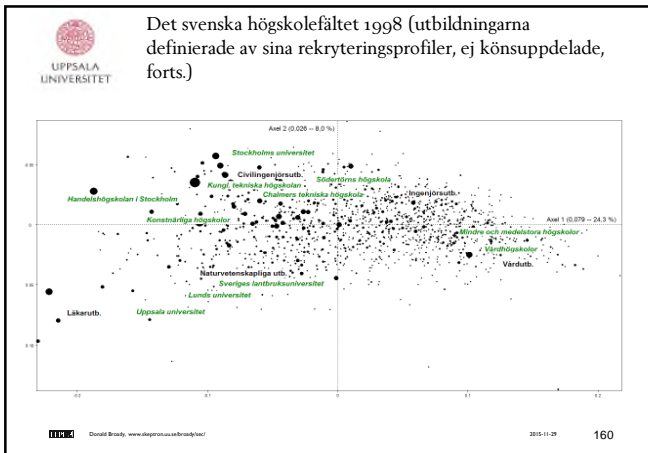

UPPSALA UNIVERSITET

SLUT

www.skeptron.uu.se/broady/sec/

UPPSALA UNIVERSITET

161

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broady/sec/